

היום נלמד בעזרת ה'

דף סג

הגמרא חוזרת לדברי רבי אמי:

גופא. אמר ר' אמי זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת.

אמר אביי מאי טעמא דר' אמי? אמר קרא "לא תעבדם" הכתוב עשן כולן עבודה אחת: כלומר נאמר איסור לעבוד ע"ז באופן כללי בפסוק "וְלֹא תַעֲבֹדֵם". ואף על פי שנאמר גם איסור השתחואה בפני עצמה בפסוק "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם", סובר רבי אמי 'השתחואה ללאו יצאה' כלומר הטעם שהיא נכתבה בפני עצמה כדי ללמד שהיא אסורה רק בלאו. והיא אינה כמו שאר העבודות שחייבים עליהם כרת במזיד ללא התראה וחטאת בשוגג. ולכן אם הוא עשה את כל שאר העבודות בהעלם אחד חייב רק חטאת אחת.

קושיא: ומי אמר אביי הכי? והאמר אביי - שלש השתחואות בעבודת כוכבים למה? אחת לכדרכה ואחת שלא כדרכה ואחת לחלק: מדוע נאמר שלוש פעמים איסור להשתחוות לע"ז? פעם אחת ללמד על עבודה כדרך עבודתה (כלומר אם היה כתוב רק פעם אחת היינו חושבים שדוקא בכדרכה אסור). והשניה על עבודה שלא כדרך עבודתה. והשלישית 'לחלק' כי 'השתחואה לחלק יצאה'. כלומר אביי חולק על רבי אמי וסובר שהשתחואה נכתבה בפני עצמה כדי ללמדנו שחייב על כל עבודה ועבודה בפני עצמה, ולכן אם עשה כמה עבודות בהעלם אחד חייב חטאת על כל עבודה ועבודה.

תירוץ: לדבריו דרבי אמי קאמר וליה לא סבירא ליה: אביי ביאר את שיטת רבי אמי אמנם הוא לא סובר כן.

הגמרא חוזרת לדברי אביי.

גופא. אמר אביי שלש השתחואות וכו'.

קושיא: לכדרכה מ"איכה יעבדו הגוים האלה" נפקא: מדוע צריך השתחואה אחת כדי ללמד על עבודה כדרכה? הרי כבר כתוב במפורש שאסור לעבוד ע"ז כדרכה

בפסוק "וּפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי".

תירוץ: אלא אחת כדרכה ושלא כדרכה, ואחת לשלא כדרכה, ואחת לחלק: ההשתחוויה הראשונה נצרכת להשתחוויה שהיא 'כדרכה ושלא כדרכה' של הע"ז, כלומר היא קצת כדרכה של הע"ז אך לא ממש. דהיינו שדרך הע"ז בעבודה של כבוד (כגון מחבק ומנשק) ולא בהשתחוויה, והוא השתחוה לה, חייב. וההשתחוויה השנייה מלמדת על מקרה שההשתחוויה היא 'שלא כדרכה' לגמרי של הע"ז, שהיינו שדרכה בבזיון (כגון פעור או מרקוליס) והוא השתחוה לה, חייב. (והשלישית ללמד 'לחלק' כנ"ל).

*

למדנו במשנה - המקבלו עליו באלוה האומר לו אלי אתה:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב כיון שאמר לו 'אלי אתה' חייב: אפילו שלא עבד את הע"ז.

למאי? אי לקטלא מתניתין היא! אלא לקרבן: לגבי מה אמר רב נחמן שהוא חייב? אם הוא חייב מיתה - הרי זה כבר כתוב במפורש במשנה ומה חידש רב נחמן? אלא רב נחמן בא לומר שאם הוא אמר לע"ז 'אלי אתה' בשוגג (שחשב שמותר) הוא חייב קרבן.

שאלה: ואפילו לרבנן? כלומר נחלקו רבנן ורבי עקיבא האם מגדף את ה' בשוגג חייב קרבן. וזאת כי בקרבן חטאת נאמר "וְעִשָּׂה אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲלֵקִיו אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ בְּשִׁגְגָה" לדעת רבי עקיבא לא צריך 'מעשה גמור' ומספיק מעשה מועט להתחייב בקרבן, ולכן דיבור של קללה שהוא מעשה של עקימת שפתיים בלבד, מחייב בקרבן. (והפסוק בא למעט רק הרהור במחשבה). אבל לדעת רבנן המגדף פטור, כי צריך מעשה גמור.

ובברייתא דלהלן מבואר שגם מעשה מועט בעבודה זרה נחלקו בזה רבי עקיבא ורבנן.

והתניא אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה וכו': בברייתא כתוב שהעובד ע"ז בשוגג חייב קרבן דוקא בעושה מעשה, כגון זיבוח וקיסור וניסוך והשתחואה. ואמר על כך ריש לקיש מיהו התנא הזה שמחשיב את השתחואה כ'מעשה', למרות שהיא

מעשה מועט של כיפוף הגב? זהו רבי עקיבא הסובר במגדף שלא צריך מעשה גמור.

ומשמע שרבנן החולקים על רבי עקיבא וסוברים שצריך מעשה גמור, פוטרים את המשתחוה מקרבן. ואם כן לדעת רבנן האומר לע"ז 'אלי אתה' פטור מקרבן!

תירוץ: כי קאמר רב נמי לר' עקיבא קאמר: אכן רב דיבר רק לדעת רבי עקיבא.

קושיא: לר' עקיבא פשיטא היינו מגדף: פשיטא שלדעת רבי עקיבא חייב קרבן וכמו במגדף וכנ"ל.

תירוץ: מהו דתימא וכו': היה מקום לומר שדוקא במגדף מחייב רבי עקיבא על דבר שאין בו מעשה גמור, כי כתוב בו עונש כרת. אבל באומר 'אלי אתה' לא, כי לא כתוב בו כרת. קמ"ל שאומר 'אלי אתה' הוקש לזובח, ללמד שגם בו יש כרת כמו בזובח שנאמר בו כרת. ההקש הוא בפסוק בחטא העגל **וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ, וַיִּזְבְּחוּ לוֹ, וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ וְיִשְׂרָאֵל**.

א"ר יוחנן אלמלא וי"ו שב'העלון' נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה: בחטא העגל הם אמרו **וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ וְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאַרְצֵי מִצְרָיִם**. אם לא היתה אות ו' במילה 'העלון' היו מתחייבים ישראל כלייה ולא היה להם תיקון. כי אז הם היו אומרים 'אשר העלון' דהיינו הם היו כופרים בקב"ה לגמרי ועושים את העגל לאלוה בלעדי. אבל כשאמרו 'העלון' באות ו', משמע שהעגל והקב"ה העלו אותך ממצרים, ואם כן הם לא כופרים בקב"ה אלא משתפים איתו את העגל (וזו ע"ז בשיתוף שהיא קלה יותר).

כתנאי וכו': ובדברים אלו נחלוק התנאים. רבי יוחנן אמר כאחרים. אבל רשב"י חולק וסובר שהרי גם העובד ע"ז בשיתוף נעקר מהעולם וא"כ גם על כך הם היו מתחייבים כלייה! אלא הסיבה ש'העלון' חמור פחות בגלל שהם לא השוו את הקב"ה לעגל, אלא הם עבדו את העגל בתור אמצעי, כאלוה תחת הקב"ה (וזו חמור פחות מע"ז בשיתוף). (יעב"ץ).

*

למדנו במשנה - אבל המגפף והמנשק המכבד והמרבץ כו':

כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר על כולם לוקה חוץ מהנודר בשמו והמקיים בשמו.

מאי שנא הנודר בשמו וכו': מדוע הנודר בשם הע"ז והנשבע בשמה לא לוקה? משום שדיבור הוא 'לאו שאין בו מעשה'. אך גם על שאר העבודות שלא ילקה כי הם 'לאו שבכללות' ואין לוקין על לאו שבכללות! כפי שלומדים מהברייתא להלן.

לאו שבכללות - לאו הכולל הרבה אופנים כגון לאו שלא לעבוד ע"ז ("לא תעבדם"). הלאו הכולל את כל צורות העבודה כגון גיפוף נישוק כיבוד ריבוץ וכו'. לא לוקים עליו כי אין לאו מיוחד על כל דבר ודבר בפני עצמו.

דתינא מנין לאוכל מן הבהמה וכו': כל אחד מהתנאים בברייתא לומד איסור אחר מאותו הפסוק "לא תאכלו על הדם".

דבר אחר 'לא תאכלו על הדם' לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק: אסור לאכול בשר של קרבן שהדם שלו עדיין לא נזרק על המזבח.

רבי דוסא אומר מניין שאין מברין על הרוגי ב"ז? לא עושים לאבלים של אדם שנהרג על ידי בית דין 'סעודת הבראה'. כי לא אוכלים 'על הדם' כלומר על הנרצח. והטעם כדי שלא ינהגו בו כבוד ותהיה לו כפרה על העבירה שעבר.

(אמר רבי יוסי בר חנינא אמר אזהרה לבן סורר ומורה מנין? ת"ל 'לא תאכלו על הדם': כלומר על תאכלו אכילה כזו שתהרגו עליה. והיינו אכילת בשר בכמות ענקית לבן סורר ומורה, שאז יהרג עליה. עד כאן הברייתא.

ואמר על כך רבי אבין שעל כל האיסורים הללו אינו לוקה משום שזהו 'לאו שבכללות'.

אלא כי אתא רבין א"ר אלעזר על כולן אינו לוקה חוץ מן הנודר בשמו והמקיים בשמו: להיפך. על כל העבודות אינו לוקה משום שהם לאו שבכללות. אבל על הנודר והנשבע כן לוקה, כי אינם עבודות ואינם נכללות בפסוק שלהם אלא בפסוק אחר ("ושם אלוהים אחרים לא תזכירו").

קושיא: מאי שנא אהנך דלא לקי דהוה ליה 'לאו שבכללות'. הני נמי לאו שאין בו מעשה נינהו: הרי הנודר והנשבע אין בהם מעשה ואם כן גם עליהם אין ללקות!

תירוץ: הוא כר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.

דתינא לא תותירו וכו': נאמר בקרבן פסח "ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר כגוש תשרפו". רבי יהודה סובר שהפסוק אומר 'לא תעשה' הותר מהקרבן, ולאחר מכן 'עשה' לשרוף את הנותר באש. ללמד שלא לוקים על הלאו

של 'לא תותירו', כי העונש עליו הוא לשרוף את הנותר. אבל רבי יעקב חולק וסובר 'לא מן השם הוא זה' = טעם זה אינו עיקר, אלא הסיבה שלא לוקים על 'לא תותירו' כי הוא לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. עד כאן הברייתא.

משמע שלדעת רבי יהודה לאו שאין בו מעשה כן לוקין עליו (ולכן הוצרך ללמוד שלא לוקין מכך שיש עשה לאחר הלא תעשה).

*

למדנו במשנה - הנודר בשמו (= של ע"ז) והמקיים (= הנשבע) בשמו הרי זה בלא תעשה:

הנודר בשמו והמקיים בשמו מנלן, דתניא: למדנו בברייתא - נאמר בתורה **"וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ"**, מהחלק הראשון של הפסוק לומדים שלא יאמר אדם לחבירו 'המתן לי ליד ע"ז פלונית', כיון שאסור לו **להזכיר** שם של ע"ז, ומהחלק השני של הפסוק לומדים שלא יזכור ולא ישבע בשם ע"ז וכן לא יגרום לגויים שיזכרו וישבעו בשם ע"ז, כיון שאסור לו **להשמיע** על פיו או לגרום לאחרים להשמיע שם של ע"ז.

דבר אחר, "לא ישמע על פיך" אזהרה למסית ולמדיח. קושיא: מסית בהדיא כתיב ביה: והרי על מסית יש פסוק מפורש - "וכל ישראל ישמעו ויראו" וגו' **תירוצ:** **אלא אזהרה למדיח:** אלא הפסוק "לא ישמע על פיך" הוא אזהרה למדיח בני העיר לעבוד ע"ז ולא למסית.

הגמ' מבארת את דברי הברייתא הנ"ל - ולא יגרום לאחרים שיזכרו בשמו ושיקיימו בשמו: דברי הברייתא מסייעים לדברי אביו של שמואל שאסור לעשות שותפות עם העובד כוכבים, שמא הנכרי יתחייב ליהודי שבועה, והוא ישבע בשם הע"ז שלו, ונמצא שהוא גרם לנכרי להזכיר את שם הע"ז, והתורה אמרה **"לא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ"**.

כי אתא עולא בת בקלנבו: שבא עולא מארץ ישראל לבבל הוא לן בעיר הנקראת 'קלנבו', והמקום היה נקרא כך על שם עבודה זרה שהיתה בעיר וכך היה שמה. שאל אותו רבא - היכן לן מר? ענה לו עולא - בקלנבו. אמר לו רבא - מדוע הזכרת את שם העיר והרי נאמר **"וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ"** וא"כ היה אסור לך לומר את שם העיר כיון שזה שם של הע"ז. ענה לו עולא - כל ע"ז הכתובה בתורה מותר להזכיר את שמה, ו'קלנבו' כתובה בפסוק **"כָּרַע בְּלִקְרֹס נָבו"**.

ואי לא כתיבא לא: משמע שרק אם הע"ז כתובה בתורה מותר להזכיר את שמה, ואם אינה כתובה אסור. הגמ' מקשה על כך:

קושיא: **מתיב רב מרשיאי:** למדנו במשנה במס' זבין - זב שראה ראה אחת של זוב שהיא ארוכה כמו שלוש ראיות (- זב שראה שלוש ראיות נעשה זב גמור), והשיעור הוא כמו הזמן שלוקח ללכת מעבודה זרה הנקראת 'גדיון' ועד לשילה, שזהו שיעור של שתי טבילות ושני סיפוגין דהיינו שני ניגובים אחר הטבילות (- זהו שיעור שנתנו חכמים, ואין מקומו להאריך כאן), הרי זה זב גמור כאילו ראה שלוש ראיות. ע"כ המשנה שם. הרי שהמשנה הזכירה שם של עבודה זרה למרות שזה לא כתוב בתורה!

תירוץ: **אמר רבינא:** שם הע"ז 'גד' שהוא קיצור של 'גדיון' נאמר בפסוק "הַעֲרִיכִים לַגֹּד שְׁלָחַן".

אמר רב נחמן: כל ליצנות אסורה, חוץ מליצנות על עבודה זרה שהיא מותרת, שנאמר "כָּרַע בַּל קָרַס נְבוּ...". "קָרַסוּ כָּרְעוּ יַחְדָּו לֹא יִכְלוּ מִלֵּט מִשָּׂא", כלומר פסוק זה מדבר על עבודה זרה 'בל' ו'נבו' של בבל שיכרעו ויקרסו מרוב הכובד של הצואה כאדם שאינו מספיק לשבת בבית הכסא לפני שמתפנה, וזוהי ליצנות על ע"ז.

וכתיב דברו לעגלות בית און: נאמר בפסוק "לְעִגְלוֹת בַּיִת אָנֹן יִגְרוּ שְׂכָן שְׁמֵרוֹן, כִּי אָבַל עָלָיו עֲמוּ וּכְמָרְיוֹ עָלָיו יִגְלוּ. עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ", לקול השמועה שסנחריב יקח בשבי את שני העגלים שנעשו לעבודה זרה בבית אל, יפחדו שכניהם שבשומרון, כי העם יתאבל עליו, והכמרים ישמחו על כובד משא הצואה וכובד געבותיו שנלקח מהעגלים. וזוהי ליצנות מע"ז, שהרי העגלים לא היו בעלי חיים, אלא הם היו עגלי כסף וזהב והפסוק צוחק מהם כאילו יש בהם צואה.

מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו: כל אחד מעובדי עבודה זרה עשה לעצמו צלם בדמות הע"ז.

מאי "זכחי אדם עגלים ישקון"? א"ר יצחק דבי רבי אמי: כונת הפסוק שהיו משרתי העבודה זרה רוצים לקחת מהעשירים את ממונם, ולכן היו מרעיבים את העגלים שהיו עובדים אותם, ועושים פסל בדמותם של העשירים ומניחים אותו ליד האכוס של העגלים, ובגלל שהעגלים היו רואים תמיד את הדמות של העשירים ליד האכוס היו מכירים אותם, וכשהם ראו את אותם העשירים היו העגלים רצים

אחריהם כדי שיאכילו אותם, והיו הכמרים אומרים לעשירים 'תראה שהעבודה זרה חפצה בך שתעבוד אותה, ולכן ראוי שתזבח את עצמך לפני העבודה זרה', ובכך הם יוכלו לקחת את ממונם.

אמר רבא, האי "זובחי אדם עגלים ישקון"? "עגלים ישקון לזבוח אדם" מיבעי ליה! כלומר מהפסוק משמע שאותם שזבחו אדם הם ישקו את העגלים לאחר מכן, ואילו לדברי רבי יצחק הפסוק היה צריך לומר "עגלים ישקון לזבוח אדם", דהיינו הכמרים אומרים לעשירים שהעגלים הללו נושקים אתכם כדי שתזבחו את עצמכם להם.

אלא אמר רבא: כוונת הפסוק שכל הזובח את בנו לעבודה זרה אמר לו הכומר - דורון גדול הקריב לו, ולכן יבא הזובח את בנו וישק לעגל.

אמר רב יהודה אמר רב: נאמר בספר מלכים "וְאִנְשֵׁי כָּל עֵשׂוֹ אֶת סְכוֹת בְּנוֹת, וְאִנְשֵׁי כוֹת עֵשׂוֹ אֶת נְרָגָל, וְאִנְשֵׁי חֲמַת עֵשׂוֹ אֶת אֲשִׁימָא. וְהָעַיִם עֵשׂוֹ נִבְחַז וְאֶת תְּרַתְקָ, וְהַסְּפָרְיִים שְׂרָפִים אֶת בְּנֵיהֶם בְּאֵשׁ לְאֲדָרְמֶלֶךְ וְעֵנְמֶלֶךְ אֱלֹהֵי סְפָרְיִים". הגמ' מבארת מהי העבודה זרה שהם עשו.

תרנגולת: כלומר שהם היו עובדים לצלם בדמות תרנגולת, ובלשונם קראו לתרנגולת "סכות בנות", וכן הפירוש לגבי תרנגול וכו'.

ברחא קרחא: עז.

נבחז: מלשון כלב נובח.

והספרים שורפים את בניהם (ואת בנותיהם) באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרים, ומאי ניהו הפרד והסוס, ומבארת הגמ' - **אדרמלך** שהוא פרד נקרא כך משום **דאדר ליה למריה בטעינה**, כלומר שמהדר את אדונו ומכבדו, שבמקום לסחוב את המשא בעצמו הוא משליך אותו על הפרד. **וענמלך** שהוא סוס נקרא כך משום **דעני ליה למריה בקרבא**, כלומר שהוא מסייע לאדונו במלחמה.

אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן: אביו של חזקיה היה אחז הרשע, והוא רצה לשרוף אותו באש כמו הספרים הנ"ל, אבל אמו סכה עליו קודם לכן את הדם של חיה שנקראת 'סלמנדרא', שהיא חיה קטנה שיוצאת מתנור שהאש בוערת בו שבע שנים, וכל מי שסך מדמה אין האש שורפת אותו, ואחז העביר את חזקיה באש אבל האש לא שרפה אותו בגלל שאמו סכה אותו מדם הסלמנדרא.

אמר רב, יודעין היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש, ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא: כלומר שהיה יצרם תוקף אותם על העריות, ואמרו 'נפרוק עול תורה מעלינו ולא יוכיחו אותנו על העריות', אבל יצרם לא תקף אותם על עבודה זרה.

קושיא: מתיב רב משרשיא: נאמר בספר ירמיהו "כָּזַכְר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וְאֲשֵׁרֵיהֶם עַל עֵץ רַעְנָן עַל גְּבְעוֹת הַגְּבָהוֹת", ואמר רבי אלעזר שכוונת הפסוק שהם נזכרים בע"ז שלהם כמו אדם שיש לו געגועים על בנו שכשהוא נזכר בו הוא נאנח. נמצא שכן היה להם יצר לעבוד ע"ז.

תירוץ: בתר דאביקו ביה: לאחר שהם התקשרו לע"ז מעצמם אז היא כבר היתה חביבה עליהם בצורה חזקה ביותר.

קושיא: ת"ש וכו': הגמ' מביאה מעשה ממנו מוכח שהיה להם יצר לעבוד ע"ז. ומתרצת כמו התירוץ הקודם.